

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Capitvlaria Regvm Francorvm

Additae sunt Marculfi monachi & aliorum formulae veteres, & Notae
doctissimorum virorum

Baluze, Etienne

Parisiis, 1677

Ad Formvlas Sirmondicas.

urn:nbn:de:hbz:466:1-22974

non omnino convenit cum jure Romano, de eo qui ad pretium participandum venundari passus est, ideoque ad libertatem proclamare non potest, nec manumissus pristinam ingenuitatem recipit. l. 5. l. *Et servorum*. 21. de statu hominum. l. 7. de liberali causa. quod etiam in defuetudinem abjisse Græci notant lib. 29. Basilic. Non enim seipsum vendebat, sed ob participationem pretij ab alio venire patiebatur, ignorante emptore. Nam si ille sciens liberum emerit, ad libertatem venditus proclamare potest. l. *Liberis*. 7. §. *Si quis sciens*. de liberali causa. Hic verò liber homo pretio accepto emptori scienti prudentique seipsum addicit. Quò pertinet insignis locus B. Augullini in Sermon. *Hic mos solè inter ementem vendentemque servari, ut is qui se alieno cupit dominio mancipare, aliquid pretij pro jactura propriæ libertatis & additione propriæ servitutis à suo consequatur emptore*. Gregor. Turonensis lib. 7. c. 45. de fame quæ per Gallias grassabatur: *Graviter tunc negotiatores populum spoliaverunt, ita ut vix vel modicum annonæ aut semimodum vini uno oriente venundarent. Subdebant se pauperes servitio, ut quantulumcumque de alimento porrigerent*. Ieremias thien. cap. 5. *Ægypto decimus manum, & Assyriis ut saturaremur pane*. Leg. Bajuvar. cap. 6. tit. 5. *Quamvis pauper sit, tamen libertatem suam non perdat nec hereditatem suam, nisi si spontanea voluntate alicui tradere voluerit, hoc potestatem habeat faciendi*. Quinimo & seipsum pignoris loco dare mos erat. Leg. Bajuvar. cap. 2. tit. 1. 5. *Si verò non habet, ipse se in servitio deprimat, & per singulos menses vel annos quantum lucrare quiverit, persolvat cui deliquit, donec universum debitum restituat*. Capitul. lib. 3. c. 29. *Liber qui se loco vnaady in alterius potestate commiserit &c. Iornandes de rebus Geticis cap. 26. Satius delibent ingenuitatem perire quam vitam. Quamquam ibi agitur de patribus qui filios suos distraxerunt. Tacitus etiam refert Germanos alexæ ita deditos fuisse ut extremo ac novissimo jactu de libertate & de corpore contendant*. *Vilius*, inquit, *voluntariam servitutem adit: quamvis junior, quamvis robustior, alligari se ac vanire patitur*.

To. 10. p.
666.

Cap. 11.

EPISTOLA COLLECTIONIS] Formula est qua matricularij Ecclesiæ alicujus testantur se puerum expositum collegisse & certo pretio eum vendidisse secundum legem Romanam. De expositis infantibus varium fuit jus, nec olim satis certum. Id indicat Plinius ad Trajanum consultatio, & ejusdem Trajani rescriptum de his qui liberi nati, expositi, & in servitute educati sunt, quos vocant *zupulitæ*: de quorum conditione & alimentis consulenti Plinio, Trajanus non putat adfectionem denegandam iis qui ex ejusmodi causa in libertatem vindicabuntur, nec ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum. Tamen propter alimenta quasi vice pignoris retineri potuisse ostendit M. Quintilliani declamatio 278. de exposito quem pater recepit. *Vis*, inquit, *scire quam pater non fuerit? Recipere illum nisi solutis alimentis non potuisti, & tibi ut pater esse incipias emendus*. Quò etiam pertinet Diocletiani constitutio in l. *Pater*. 16. Cod. de nuptiis. Con-

stantinus verò statuit ut qui projectum de domo voluntate patris vel domini collegerit, ac suis alimentis ad robur provexerit, eundem retineat sub eo statu quo voluerit, id est, sive ut filium, sive ut servum, nec posse patrem vel dominum repetere. l. 1. Cod. Th. de expositis. Multò magis si dominus vel patronus exposuerit, omnis repetitio denegatur adversus eum qui misericordia ductus collegit. l. 2. eod. in qua adjicitur: *Si modo testes episcopalibus subscriptionibus fuerit subscripta, de qua nulla penitus ad securitatem posse esse cunctatio*. Extant etiam ea de re varia synodorum decreta. Synodi Arelatenensis II. c. 32. *Si expositus ante Ecclesiam ejusdemque fuerit misericordia collectus, contestationis ponat epistolam. Et si is qui collectus est, intra decem dies quatuor agnovisse, que non fuerit, securus habeat qui collegit. Sanè qui post predictum tempus calumniator existerit, ut homicida ecclesiastica districtione damnabitur, sicut patrum sanxerit auctoritas*. Synodi Valensis, quæ Theodosio Iun. & Diocloro Coss. habita est, c. 9. *De expositis, quia collata ab omnibus querela processit eos non misericordiam sed caritatem exponi, quos colligere calumniarum metu quamvis infelix à preceptis misericordiam mens humana detrectet, id observandum est, ut secundum statuta fidelissimorum Augustorum piissimorumque Principum quisquis expositum colligit, Ecclesiam contestetur, post contestationem colligat. Nihilominus de altari dominico die minister annuntiet ab ecclesiastico expositum esse collectum; ut intra dies decem ab expositionis die expositum recipiat, si quis se probaverit agnovisse, collectori pro ipsorum decem dierum misericordia prout valuerit ad presens retribuat, aut in perpetuum cum Dei gratia, si voluerit, possideat. Si quis expositum hoc ordine collectorum reperit vel calumniator existerit, ut homicida habendus est. Benedictus Levita Capitul. lib. 6. cap. 144. Atque etiam Matiscensis synodus apud Burchardum jubet ut à Presbyteris illud annuntietur, non interficiendos liberos, sed potius alienæ misericordiam exponendos; idque ne puella quæ clanculo corruptæ concepissent, liberos interficerent. Itaque hæc formula ad executionem ejusmodi legum & canonum pertinet. Contrà tamen Iustinianus definivit expositos esse liberos & ingenuos, licet servi nati sint, nec vindicari posse ab eo qui expositus, nec eo qui emit vel sustulit, ne ex pietatis officio lucrum faciat. l. 3. Cod. de infant. expositis.*

MATRICULARII] Matriculam pro indice, albo, seu notitia accipi notum est. Præter innumeras Imp. constitutiones quæ eo vocabulo utuntur, Vegetius de re militari lib. 2. c. 5. *pauperibus milites inscripti & matriculis inserti jurare solent*. Eodem sensu matriculæ Ecclesiarum in testamento B. Remigij dicuntur catalogi pauperum qui ab unaquaque Ecclesia stipendia recipere soliti erant: *Pauperibus duodecim in matricula positus, ante fores Ecclesiæ expectantibus stipem, duo solidi unde se reficiant inferantur*. In testamento Sonnatij Rhemensis Episcopi apud Floardum lib. 2. c. 5. *Ad matriculam Rhemensis Ecclesiæ nonnulla contulit denaria. Ceteris quoque matriculis vel congregationibus diversa delegavit*

munera. Quem morem apertissime describit Hincmarus episc. 7. cap. 30. Episcopi de matriculariis per singulas Ecclesias iuxta facultatem & possibilitatem loci curam adhibeant ne Presbyteri pro locis matricule xenia accipiant, ne suos parentes sanos & robustos in eadem matricula collocent, nec opera ab ipsis matriculariis exigant, non de matriculariis bubulos & porcarios faciant, sed pauperes ac debiles & de eadem villa de qua decimam accipiunt matricularios faciant, quod loci matricularij dicuntur qui in matricula inscripti sunt, ut etiam apud Gregorium Tur. lib. 7. cap. 29. Nonnulli matriculariorum & reliquorum pauperum pro scelere commissio teum cellula conantur evertere. Idem de miracul. lib. 2. cap. 37. Sed in hoc capite & alibi passim, qui in singulis Ecclesiis matricule pauperum curam agebant, & eorum stipendia dispensabant, matricularij appellantur. Hodie marguilliers, rerum Ecclesie administratores. Matricularios porro custodes Ecclesiarum Vvandalbertus Diaconus interpretatur. Vidit hanc formulam Cujacius, ejuisque partem excipit ad Sentent. Pauli librum quintum.

AD OSTIA ECCLESIE] Ibi enim exponebantur. Synodi Maticensis cap. 6. apud Burchardum: *Decretum est ut unusquisque Presbyter in sua plebe publice annuntiet ut si aliqua femina clanculo corrupta conceperit & pepererit, nequaquam diabolo coherente filium aut filiam suam interficiat, sed quocumque prevalet ingenio ante januas Ecclesie partum deportari ibique poni faciat; ut coram sacerdote in crastinum delatui, ab aliquo fidei suscipiatur & nutriatur.* Sic & apud Treviros observari testatur Vvandalbertus Diaconus in vita B. Goaris; cujus verba, quod omnino huic formulæ convenient, subjicere non piguit, que eadem notata sunt in eruditissimo Capitularium glossario. *Moris tunc Trevirorum erat ut cum casu qualibet femina infantem peperisset cuius nollet sciri parentem, aut certe quem pra inopia rei familiaris nequaquam nutrire sufficeret, ortum parvulum in quadam marmorea concha, que ad hoc ipsum statuta erat, exponeret, ut in ea cum expositus infans reperiretur, existeret aliquis qui eum provocatus miseratione susciperet & nutrirer. Si quando igitur id consigisset, custodes vel matricularij Ecclesie puerum accipientes, querebant in populo si quis forte eum suscipere nutriendum & pro suo deinceps habere vellet. Ibi vero ad eam rem offerret sese aliquis, infans qui esset expositus Episcopo deferrebat, & ejus privilegio auctoritas nutriendi habenda, que parvuli ei qui ad matricularis susceperat firmabatur.*

SANGVINOLENTVM] Recens natum, rubentem a matre. l. 1. Cod. Th. de expositis. l. 2. Cod. de patribus qui filios distinx. De matre cadentem. Statius lib. 1. vers. 60.

Si bene quid merui, si me de matre cadentem Fovisti gremio, & trajectum vulnere plantas Firmasti.

Claudianus in Rufinum lib. 1.

— quam prima meo de matre cadentem Suscepi gremio.

Æschylus in *Ætopp.* *ὅτι πρῶτος ποσειδῶν κολάσει.* Schol. *ὅτι πρῶτος ποσειδῶν κολάσει.*

PER TRIDVVM] Triduum hic exempli causa apponitur. Nam decem dies præfinitur synodo Arelateni l. 1. c. 32. & synodo Valensi c. 9.

LEGIS ORDINEM] L. 1. Cod. Th. de expositis.

EX CORPore THEODOSIANI] L. 1. Cod. Th. de his qui sanguinolentos emptos vel nutriend. accep. quæ licet de expositis non loquatur, tamen par est ratio & idem jus. Itaque heic profertur, ut appareat venditionem a matriculariis factam ratam manere, & ex ea emptori jus esse infantem in suo servitio retinere.

SI QVIS INFANTEM] Non ex verbis legis, sed ex interpretatione Aniani hæc sententia desumpta est.

INGENVITAS] Manumissionis est formula quæ in Ecclesia celebratur, qua de re plura ad incerti auctoris formulas cap. 7. & cap. 56. Exemplum potro hujusce manumissionis huic formulæ planè genuinum ex incerto quodam Concilio Toletano exhibet Burchardus lib. 1. c. 30.

EAT PERGAT PARTEM] Clausula in manumissionibus frequentissima, & certè apud veteres sola ferè libertatis danda formula. Apertè id Plautus variis locis declarat, ut in Menæchmis Act. 5. sc. 7. *Mea quidem hercle causa liber esto, atque abito quò voles.* Cui servus: *Salve mi patrone.* Unde & *isulecia* appellatam Grammatici testantur, quasi ea præcipue nota libertatis sit quò libereit proficisci. *Nihil enim* (inquit Venuleius l. 2. de libero homine exhib.) *multum à specie servientium differunt quibus facultas non datur à loco recedendi.* Ideoque Papinianus eju modi conditione, ut in illa civitate domicilium habeat quis, jus libertatis aliquatenus infringi existimabat. l. 61. §. *Titio centum.* de conditionibus & demonstrat. Burchardus lib. 2. c. 26. *Eandem pergat partem quamcumque volens canonicè elegerit.* Suprà in formulis incerti auctoris cap. 56. *Ea tamen conditione ut eat ubique, quam voluerit partem pergat, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus.* Leg. Ribuar. tit. 63. *Si quis servum suum libertum fecerit & civem Romanum, portisque apertas comscripserit.*

CHARTA IN PVLLAM] Marculus lib. 1. cap. 16.

VIVENTIBVS PATRIBVS] Paulus Sentent. lib. 2. tit. 19. *Eorum qui in potestate patris sunt, sine voluntate ejus matrimonia jure non contrahuntur, sed contracta non solvantur, contemplatio enim publica utilitatis privatorum commodus præfertur.* cui sententia interpretationem Anianus seu quis alius adiecit, ex qua hujus formulæ verba desumpta videntur. Videndus Cujacius Observat. lib. 3. cap. 5.

DONATIO INTER VIRVM] Constantinus in l. 1. Cod. Th. de sponsalibus: *Pater noster nullam voluit liberalitatem valere si alibi inserta non esset.* Nos etiam inter sponsos quoque ac sponsus omnesque personas eam solam donationem ex promulgata legis tempore valere sancimus quam testificatio aliorum sequuta est. De gestis dictum est ad Marculum lib. 1. c. 37.

SCRIPTURAR. TITVLIS] Anianus ad l. 1. Cod. Th. de donat. *In conscribendis donationibus hic ordo seruandus est ut donatio nomen prius contineat donatoris vel illius cui donatur. Deinde res qua donatur, sive in agris, sive in mancipiis, sive in quibuslibet rebus atque corporibus, nominatim in donatione conscribenda sunt, non occultè, sed publicè, non privatim vel secretè, sed aut in tabulis, aut in chartis, aut ubicunque legatur facta donatio &c.*

QVIA SECVNDVM LEGEM] Hæc superioribus non coherent; nisi dicas quia pro deinde positum esse.

APVD DONATOREM] Verba sunt Aniani, seu cuiuscunque alterius ad Pauli Sentent. lib. 2. tit. 23. Sententia Pauli hæc est: *Si inter virum & uxorem donatio facta fuerit, priore defuncto cui donatum est, ad eum res redit qui donaverat. l. Si inter. 9. de rebus dubiis. Quod Severi oratione constitutum est. l. Cum hic status. 32. §. Si ambo. de donation. int. vir. & uxor.*

QVARTAM LEGIT. HERED.] Anianus ad l. 1. Cod. Th. de donationibus: *Que tamen omnes donationes superius comprehensa, si modum excefferint lege conscriptum, unde possint certa persona de immodica donatione proponere, hoc est, si quartam sibi facultatis sue donator non reseruaverit, non valebunt.* In donationibus etiam inter virum & uxorem Falcidia locum habet. l. Cum hic status. 32. §. Oratio. de donation. int. vir. & uxor. l. In donationibus. 12. Cod. ad legem Falcidiam.

STIPVLAT. AQUILIANA] Aquilianæ stipulationis nomen propriè huic rei convenit. Per eam namque omnes præcedentes obligationes novantur, & in stipulatum deducuntur, ut per acceptilationem tolli possint. Sed quia huiusmodi stipulationis vis erat maxima ad firmandum quod agebatur, inde factum arbitror ut & in aliis actibus mentio fieret Aquilianæ stipulationis.

Cap. 19. **LIBELLVS REPVDII**] Marculf. lib. 2. cap. 30.

CERTIS REBVS] Ex Aniano ad l. 1. Cod. Th. de repudiis. in qua Constantinus tres tantùm divortij causas probat, si homicidam, vel medicamentarium, vel sepulcrorum dissolutorem maritum suum esse femina probaverit. Quod si præter hæc tria crimina repudium miserit, usque ad aculam capitis in domo mariti deponere eam oportet; & præterea deportatur.

Cap. 20. **LEX ROMANA EXPOSCIT**] Verba Aniani ad l. 4. Cod. Th. de cognitoribus & procurator. Cui convenit & alia Constantini constitutio in l. *Martius*. Cod. de procurator.

Cap. 21. **QVICQVID PATER**] Infra capite proximo: *Quicquid filii vel nepotibus de facultate patris cognoscitur ordinasse, voluntatem eius in omnibus Lex Romana constringit adimplere.* Lex quæ heic indicatur, constitutio est Constantini l. 1. C. Th. de familia erescunda: *Huiusmodi conscriptiones inter suos duntaxat heredes valere oportet.* Paulò post: *Considerari specialiter voluntatem placet, & obscurari protinus cum res dividuntur, nec retineri amplius quàm quod singulorum personis delegatur adscriptum; ut & memoria defuncti non violetur parentis, & occasio-*

nes litium dividantur. Idipsum statuitur in l. ult. Cod. familie erescunda; quæ & ipsa Constantini est ad Bassum Præfectum prætorio. Sed & olim Papinianus dixerat non videri simplicem donationem, sed potiùs supremi iudicij divisionem, cùm pater inter filios sine scriptura bona divisit, & onera artis alieni pro modo possessionum distribuit. l. Si filia. 20. §. Si pater. familie erescunda.

QVALITER NEPOTES] Vix est ut Romana sit observatio hoc casu codicillis opus esse, cùm nepotes quoque ex filia Iure Romano ad avi successionem admissos cogitet, licèt cum tertie partis deminutione; nisi hoc ipsum agatur ut sine tertie deminutione ejusmodi epistola vice codicillorum ad hereditatem avi vocentur. Quæ de re nonnulla diximus ad Marculf. lib. 2. c. 10. Hujus formulæ partem exhibebit Cujacius, sub Marculfi titulo, ad Novel. 118.

LEX ROMANA] L. 1. C. Th. de fam. erescunda.

CVRIA PVBLICA] Anianus ad l. 2. Cod. Cap. 11. Th. de legitimis hereditat. *adaptivum, id est, gestis ante curiam adfiliatum.*

LEX ROM. CONSTRINGIT] Ex Aniano Cap. 14. in l. 1. Cod. Th. Qui petant.

PACTVM INTER PARENTES] Marculf. Cap. 13. lib. 2. cap. 14. Incertus auctor cap. 39.

LEGEM ROMANAM ORD.] l. 8. Cod.

Th. de pactis & transactionibus. *Si quis, inquit Arcadius & Honorius, major annis adversus patrem vel transactiones, nullo cogenti imperio, sed libero arbitrio, & voluntate confessa, putaverit esse veniendum, vel interpellando iudicem, vel supplicando Principibus, vel non implendo promissa ea qua invocato nomine Dei omnipotentis eo auctore solidaverit, non solum inuratur infamia, verùm etiam actione privatus, restituta pana, que pactis probatur inserta, earum rerum & proprietate careat & emolumento quod ex pacto vel transactione illa fuerit consecutus.* Verba autem quæ heic inferuntur, Aniani sunt. Eadem ferè præfatio adhibetur in veteri instrumento commutationis quæ inter Robertum Comitem & Actardum Nannetensem Episcopum facta est regnante Carolo Calvo Rege. Est autem ejusmodi.

Commutationes quas leges Romanæ transactiones appellant, inter certas personas factæ post legitima tempora, id est xxv. ætatis annos habentes, sub invocatione nominis Dei & designatione Regis, inviolabiliter permanere decernuntur; quas qui solvit & violat, ut infamis notatur, & quod accipit committit, & summa quæ in scripto continetur multatur. Igitur placuit atque convenit inter illustrem virum Rotbertum Comitem necnon & Actardum venerabilem Nannetenfis sedis Episcopum &c. Et fieri placuit duas cartolas & bonorum hominum manibus roboratas. Placuit etiam hoc inferre, ut qui pari suo calumniam ex hoc postmodum vel successoribus tentaverit inferre, sub invocatione divini nominis & Regis Karoli

roli mnarum e. cogatur multam persolvere. Actum Blefo castro publicè. Signum Rotberti Comitis, qui hanc commutationem fieri vel firmare rogavit Signum Godobei, de cuius beneficio fuit. Data mensè Madio anno x xv. regnante Karolo gloriosissimo Rege.

Cap. 27. CONFIRMATIO REGIS] Marcul. lib. 1. c. 33.

Cap. 28. ITEM APENNIS] Incertus auctor c. 46.

Cap. 29. EDITIO LEGIB. COMPR.] Hujus capituli duæ sunt partes. Prima continet formulam qua actor qui rem aut locum vindicat, adversario nolente aliter respondere cavet de sumptibus & litis expensis secundum leges solvendis, si actio injusta reperciatur. Altera pertinet ad inscriptionem quam accusator edere tenetur in causa criminali, per quam se simili pœnæ subjicit. Itaque heic editionis nomen cautionem ejusmodi seu declarationem significat.

IN QUADRUPLV] Singulare est quod heic dicitur appellatorem teneri adversario expensis post appellationem factas in quadruplum refundere, si injusta appellatio fuerit comprobata. Qua autem lege id constitutum fuerit, in præsentinon occurrit.

INSCRIPTIONEM DE SYMPTIBVS ET EXPENSIS] Est igitur etiam in actione civili inscriptio, hoc est, cautio seu repromissio in jure de impensis ab actore adversario reddendis, si temerè litigasset.

QUICVNOVE ALIVM] Verba sunt Aniani ad l. 14. Cod. Theod. de accusat. & inscriptione.

DE HOMICIDII CRIMINE] Non in homicidij tantum accusatione, sed cujuscunque alterius criminis, inscriptionem precedere oportet. In l. 11. Cod. Th. de accusatione. Nullus, inquit, secundum juris perscriptum crimen quod intendere proposuerit exequatur, nisi subeat inscriptionis vinculum. Etenim qui alterius famam, fortunam, caput denique & sanguinem in judicium devocaverit, sciat sibi impendere congruam pœnam, si quod intenderit non probaverit. Cui convenit l. Si cui. 7. de accusatione. & l. In causis. 16. Cod. eod. Symmachus lib. 20. epist. ultima: Quid habeat conditionis inscriptio nostis pro ceteris juris publici conditores, Imperatores. Provisum est enim ne quis temerè in alieni capitis discrimen irrueret, nisi se idem prius pœna sponsione vinceret. Tum subjicit: Supererat ut crimine non probato in accusatorem formidata reis pœna transferret. Concil. Arausicum can. 4. Burchardus lib. 16. cap. 3. Formulam autem seu conceptionem libelli inscriptionis tradit Paulus in l. 3. de accusat.

SI SERVVM ALIENVM] l. Si quis servos. 13. Cod. de accusatione. quæ pars est l. 14. C. Th. eod. ex cuius interpretatione Aniani hæc desumpta sunt.

Cap. 30. RELATIO CVM IVDICIO] Continet relationem iudicis, qui refert se cum venisset in aliquem locum in quo homo interfectus jacebat, & questionem de eade habuisset, ex testibus ac-

Tom. II.

cepisse eum qui interfectus est impetum in alterum fecisse & graviter cecidisse, adeo ut ille coactus sit vim repellendo eum interficere. Quod idem cum assereret interfector, iudex pronuntiavit ut in quadraginta dies manu sua tricesima septima in Ecclesia juraret se necessitate compulsam, cum aliter vim effugere non posset, eum occidisse. Quo facto, impune ei erit.

SI QVIS AD RAPINAM] Desumpta hæc sunt ex l. 2. Cod. Th. ad legem Corneliam de sicariis, seu potius ex Aniani interpretatione. Quoties, inquit, ad faciendam rapinam aliquis aut iter agensem aut domum cujuslibet nocturnus expoliator adgreditur, hujusmodi personis, quæ vim sustinent, damnus etiam cum armis licentiam resistendi; & si pro temeritate sua occisus fuerit ille qui venerit, mors latronis ipsius à nemine requiratur.

AD IPSOS VCCOS] Vecos accipio proicibus, *corps*. In manuscripto regio scribitur *hucos*, quod me interpretationem mutare admonuit, & pro clamoribus accipio. Nam & veteribus scriptis vernaculis & in plerisque Gallie partibus *hucber* pro vocare usurpatur; idque à voce hæc emanasse apparet.

CAPVLATVRÆ] Marculf. lib. 1. cap. 29. Capulare verò truncare est, excindere, vel frangere. Vet. gloss. apud Pithœum ad leg. Sal. tit. 9. leg. Salice tit. 31. 11. Si quis pedem alterius capulaverit, & ibi mancus remanserit. Itaque capulaturæ vulnera sunt & plagæ gladio factæ.

IN SVA MOVITA] Nobis *esmente*.

FORBATVDVM FECIT] Vide supra ad incerti auctoris formulas cap. 29.

IN NOCTES XL.] Quadraginta dierum tempus ut plurimum præfinitum erat cum aliquis jurare jubebatur. Adhuc tatio apud Pistas cap. 33. Et quia sacramenta post quadraginta noctes legaliter juranda accipiuntur &c.

BREVE SACRAMENTI] Formula sacramenti in Ecclesia præstiti post superiorem sententiam. Gregor. Turon. lib. 4. cap. 46. Requiritur hominem alium, Prsum nomine, quem ad altare clam adductum jurare fecit ac dicere: Per hunc locum sanctum & reliquias martyrum beatorum &c. Falsòque ex hoc juramento, breve sacramentorum Regi protulit. Breve, seu brevis, chartula est sive libellus. Lampridius in Alexandro: Milites suos sic ubique scivit ut in cubiculo haberet breves & numerum & tempora militantium. idemque postea pittacia pro brevibus usurpat. In l. 5. de conveniendis fisci debitoribus Cod. lib. 10. Inter chartulas confiscati brevis quidam adseveratur inventus, qui nomina continebat debitorum & contractuum. Capitularium lib. 3. cap. 82. describere in breve. Vnde & in breviare synodi Meldensis cap. 20.

SI QVANDO MASCVLVS] Raptus accufationem non tantum ipsi parentes, sed & quilibet alij quos commune odium delictorum moverit, instituire possunt; dum tamen intra quinquentium id faciant, alioqui nulli deinceps copia est arguendi, nec de conjugio aut sobole disputandi, l. 3. Cod. Th. de raptu virgin. Illud est quod hoc lenitate indicatur. Itaque hæc formula

Q99

cùm quidam de raptu aliquem accusasset, & mulierem quoque, quòd pariter consensisse diceretur, de scelere confessis capitalis pœna irroganda erat. Sed tandem quorundam intercessione res ita composita est ut illi certa pecunia summa vitam redimerent, testatione habita intra quinquennium accusationem institutam, & accusatoris causa & reorum, ne deinceps ab aliis ejusdem criminis rei postulerentur.

VITÆ PERICVLVM] l. 1. & 2. Cod. Th. de raptu virginum.

VVADIOS SVOS] Vvadium pignus est, nobis *gage*. quod à vade deductum esse apparet. Synodi Cabilonenfis c. 18. Capitul. lib. 2. cap. 38. Leg. Bajuvar. c. 1. tit. 6. 3. *Ad partem fisci pro fredo prebeat fidejussorem, & donet vadium de quadraginta solidis*, cap. 3. tit. 1. *Donet vadium Comitii illo de fredo sicut lex est*, cap. 24. tit. 1. *Dicat hac verba, & cum dextera manu tradat, qui cum sinistra porriget vadium huic de terra ipsa eum mallat per hac verba: Ecce vadium tibi do quòd tuam terram alteri non do*. Ex quibus dici potest sæpe pro vadio non pecuniam modò, sed etiam rem quamlibet datam fuisse, pro symbolo scilicet sponsonis. Sic in Chronico Divionensi: *Fulchardus per vadium suum & cultellum suum cum fistuca & cessite coram presentia bonorum hominum qui ibidem aderant se exutum fecit, & secundum legem suam Missis B. Benigni publicè tradidit*.

Cap. 33. IVDICIUM EVINDICATVM] Marculf. lib. 1. cap. 37.

Cap. 34. EPISTOLA ABBATIS] Concessio precariæ, charta prestationis. Marculf. lib. 2. cap. 40.

Cap. 36. CESSIO A DIE PRÆS.] Donatio.

NON OCCVLTE] Anianus ad l. 1. Cod. Th. de donatione. *Non occultè, sed publicè, non privatim vel secretè, sed aut in tabulis, aut in chartis, aut ubicunque facta legatur donatio*.

Cap. 37. MINISTERIALIBVS] Colonis, villicis, qui villas colunt, & in iis deserviunt. Flodoardus hist. Rhemenf. lib. 3. c. 28. de Hincmaro: *Plebèis quoque quibusdam personis, villarum scilicet ministerialibus, pro rebus ministeriorum suorum nonnunquam scribens prudenter atque rationabiliter disponebat qualiter res sibi commissas tractare deberent*. Aliquando tamen ministeriales pro vassis & vassallis dicuntur, qui ab alio feudum habent. Capitul. lib. 2. cap. 30. *Si homo liber vel ministerialis Comitii hoc fecerit, honorem qualemcumque habuerit sive beneficium amittat*. Diploma donationis à Carolo Simplicio in Odonem Comitem collata Narbone anno xii. regni, Indictione xii. *Odonem dilectissimum Comitem & ministerialem nostrum de rebus proprietatis nostre honorare decrevimus*.

Cap. 39. SECVRITAS] Marculf. lib. 2. cap. 18. Incertus auctor cap. 31. & 51.

Cap. 40. DE ANNIS XXX.] Constitutionem edidit Theodosius Imp. de præscriptione triginta annorum, ut testatur Valentinianus Novel. lib. 2. tit. 8. *Lex domini patris clementia mea Theodosii perennis Augusti, qua virtutum suarum morem secutus, humano generi profunda quiete prospexit, constituens post triginta annos nulla penitus iurgia, qua medio tempore nota non fuerant, ex-*

citari. Quod ipsum sanxit Valentinianus Nouel. lib. 2. tit. 12. de episcopali iudicio & diversis negotiis; ad quam Anianus. Sidonius Apollinaris lib. 7. ep. 7. *Per ipsum ferè tempus, ut decemviraliter loquar, lex de præscriptione tricennij fuerat proquiritata: cujus peremptoriis abolita rubricis, vis omnis in sextum tracta quinquennium terminabatur*. Vbi plura doctissimus Sava-

varo.

BREVE SACRAMENTI] Suprà cap. 31. Cap. 41.

VENDITIO DE AREA] Marculf. lib. 2. Cap. 42.

c. 20.

EVACVATORIA] Marculf. lib. 2. cap. 35. Cap. 45.

Incertus auctor c. 36.

DE CAVSIS COMMENDATIS] manda. Cap. 46.

tum. Marculf. lib. 2. cap. 31.

AD FORMVLAS BIGNONIANAS.

CHARTÆ REGALES] Perperam his formulis chartarum regalium titulus adscribitur. Non enim nomine Regis inscriptæ, sed privatæ epistolæ forma more seculi confectæ. ad quas longioribus notis opus non est, cum omnia ferè ad Marculfum & alios exposita sint.

BYNNVARIA TANTA] Modus terræ, Cap. 1.

Bonniere in Butellerij libro. qua voce Ambiani & Atrebatenses adhuc utuntur.

PER SOLIDVM ET DENARIVM] Vxor-

is ducendæ forma, quasi per cõemptionem, veteribus Francis usitata. Fredegarius de nuptiis Chlodovei & Chlotildis: *Legati offerentes, solidum & denario, ut mos erat Francorum, eam par-*

tibus Chlodovei sponsum. Imaginaria hæc cõemptio vetustissimæ observantiæ species, qua uxores emi non apud Germanos tantùm, sed apud ple-

rasque gentes mos erat. Saxones etiam verè sibi uxores emebant. Leg. Saxonum cap. 38. *Vxorem ducturus trecentos solidos det parentibus ejus*. In legib. Burgundionum tit. 12. *Sexies puella pretium raptor exolvat*. & tit. 34. *Si quis uxorem suam sine causa dimiserit, inferat ei alterum tantum quantum pro pretio ipsius dederat*. Qua de re alias fortasse.

SECVDVM LEG. SALIC.] Morem Francorum dixit Fredegarius, ut & vetus formula apud Francicum Pitharum. *N. filius N. puellam ingenuam nomine N. illius filiam per solidum & denarium secundum legem Salicam & antiquam consuetudinem desponsavit*. In lege quidem Salica de virginis nuptiis nil cautum extat. De viduis autem ducendis titulus est XLVI. ubi tamen non unus solidus, sed tres solidi & denarius memorantur. Ille, inquit, qui viduam accipere vult, cum rribus testibus qui adprobare debent, tres solidos æquè pensantes & denarium haberi debet. Et hoc factò, si eis convenit, viduam accipiat. Deinde: *Si tres solidos & denarium ille cui reipsum debetur acceperit, tum eam legitime accipiat*.

MANSIS AD COMMAN.] Mansus vil-

lula est coloni unius habitationi destinata, cum certo agri modo, quantum ille arare potest. Ad-

mantatio Caroli apud Pistas cap. 50. *Et quoniam in quibusdam locis coloni tam fiscales quam & de casis Dei suas hereditates, id est, mansa que*